

Neke mogućnosti prilagodbe francuskoga jezikoslovnoga nazivlja hrvatskomu jeziku

Jezikoslovno je nazivlje zbog svoje naravi vrlo zahtjevno terminološko područje. Hrvatski jezik njeguje dugu tradiciju prilagodbe nazivlja, pa tako i jezikoslovnoga, poglavito vlastitom tvorbom, ali i drugim načinima, što je ovisilo o nizu čimbenika: vremenu i okolnostima, vrsti i podrijetlu naziva, postojećem ili novonastalom pojmu koji se terminologizira i sl. Današnje stanje u jezikoslovlju očituje izrazitu prevlast naziva iz engleskoga jezika, no kao što se potvrdilo i u ostalim izlaganjima, ostaje podosta neriješenih pitanja iz drugih jezika, među njima i francuskoga. U ovom je izlaganju naglasak bio na normativnom i normativističkom pristupu nazivoslovlju polazeći od osnovnih terminoloških načela. Izlaganje su činila tri dijela (osnovna terminološka načela, pojedinačni primjeri tvorbe i usustavljanja naziva iz francuskoga te osvrt na suvremenu potrebu za francuskim nazivima).

Nazivlje pripada standardnomu jeziku, koji je normiran, ono stoga zahtijeva ne samo usklađenost sa strukom nego i usklađenost s normom hrvatskoga standardnoga jezika. Već i sama dvojnost naziva *termin – naziv, terminologija – nazivlje, nazivoslovlje* i druge moguće izvedenice upućuju na složenost odnosa internacionalnoga i domaćega naziva. Također treba razlikovati riječi općega jezika (npr. *pisač*: osoba i uređaj) od naziva (*pisač*: uređaj).

U nazivoslovlju (terminologiji) može se izdvojiti nekoliko terminoloških načela (Hudeček i Mihaljević 2009): domaći naziv ima prednost pred stranim, nazivi na latinskom i grčkom imaju prednost pred onima na drugim jezicima, bira se prošireniji i korisnicima prihvatljiviji naziv, naziv mora biti usklađen s aktualnom jezičnom normom, kraći naziv ima prednost pred dugim (osim ako je strani), bira se tvorbena plodniji naziv, naziv koji odlikuju jednoznačnost, sadržajna jasnoća, sustavnost, korisnost itd. Najčešći su načini nastanka naziva *posuđivanje* i *jezična tvorba*. Kod posuđivanja se preuzimaju gotovi nazivi – bilo kao internacionalizmi bilo kao strani nazivi koji potom nužno prolaze kroz jezičnu prilagodbu. Tvorba je najpreporučljiviji način stvaranja naziva. Nastali nazivi mogu biti jednorječni ili višerječni, među kojima su načelno neki u prednosti pred drugima (npr. pridjev+imenica pred imenica+imenica u G ili imenica+ prijedložni izraz itd.). Potom se donose primjeri gdje su dva naziva jednako dobra, tj. oba načina tvorbe ili primjerice oba su sufiksa ispravna pa je pitanje kojemu dati prednost i na temelju kojih kriterija (–ač/–telj, –ač/–lo, –lac/–telj, –itet/–ost, –inja/–ica, –alni/–(ij)ski, –ni/–ki itd.). Najviše je pozornosti pobudila dvojnost sufikasa –lac i –telj koja se susreće i u još aktualnoj dvojbi: *označitelj* ili *označilac*.

Time se prešlo na drugi dio izlaganja koji se ticao upravo jezikoslovnoga nazivlja iz francuskoga. Glavni pojmovi Saussureove teorije, *signifiant* i *signifié*, prevedeni su kao *označilac* i *označeno*, *označitelj* i *označenik* (i u obratnim

kombinacijama). Izdvojena su različita mišljenja hrvatskih stručnjaka. Primjerice, jedni se zalažu za razliku između sufikasa *-telj* i *-lac* koja bi se temeljila na živom ili neživom vršitelju, gdje bi *-telj* bio za živoga, a *-lac* za neživoga (npr. Hudeček i Mihaljević), drugi za razliku s obzirom na konkretnost (*-telj*) i apstraktnost, funkciju (*-lac*) (npr. Silić), dok treći bez obzira na to prednost daju sufiksu *-telj* (npr. Babić). Prijevodna praksa i upotreba poznaju i jedno i drugo rješenje, ali se da uočiti prednost, pogotovo posljednja dva desetljeća, sufiksa *-telj*, tj. *označitelja* pred *označiocem*. U prilog obliku *označitelj* ide i njegova fonološka jednostavnost (nema promjene u drugim padežima kao kod *označioca*), a općenito su imenice na *-telj* pogodnije za tvorbu ženskih mocij-skih parnjaka. Oko drugoga naziva suglasje je mnogo veće pa danas uglavnom i u struci i u praksi prevladava *označenik*.

Iz francuske jezikoslovne teorije pristigli su pojmovi *monem* i *dvostruka artikulacija* (Martinet: *monème*, *double articulation*). Prvi je prepustio mjesto raširenijemu *morfemu* (osim kad se izričito navodi prema Martinetu), dok se osim miješanoga naziva *dvostruka artikulacija* može naći i potpuno kroatizirani oblik *dvostruka raščlanjenost*, doduše još u znatno manjem omjeru.

Nekoliko primjera iz Tesnièreove gramatike upravo pokazuje kako neki nazivi ostaju u svom izvornom, tek nešto prilagodenu obliku, dok se u drugih pristupilo tvorbi naziva hrvatskom riječju. Sam naziv *grammaire de dépendance* u hrvatskome se prevodi najčešće kao *gramatika zavisnosti* (stariji naziv), ali se pojavljuje i kao *ovisnosna gramatika*. U tom se nazivu očituju dvije težnje: prva – da se prednost dade svezi pridjeva i imenice (možemo se pritom pitati je li u ovom nazivu to nužno, odnosno je li time naziv prozirniji) i druga – da se pridjev *zavisan* zamijeni pridjevom *ovisan* kao boljim normativnim rješenjem iako ne postoje dovoljno uvjerljivi argumenti za prednost jednoga pred drugim. Druga dva najčešća Tesnièreova naziva *actant* i *valence* u hrvatskome se ostvaruju tek morfološki i fonološki prilagodeni kao *aktant* i *valencija*. Bilo je prijedloga da aktant bude *sudionik*, *sudjelovatelj*, ali se pokazuje da to možda ne bi bilo dovoljno precizno. Na osnovi primjera prilagodbe Tesnièreova nazivlja u članku I. Franić (2006) u izlaganju se propituju ondje ponudena rješenja. Neki su od tih naziva više–manje udomaćeni u struci, poput netom spomenutih, no znatan je broj onih koji se na hrvatskome pojavljuju prvi put u autoričinu prijedlogu. Kadšto autorica predlaže više naziva, internacionalne i hrvatske, dvorječne i jednorječne (npr. *regens*, *upravitelj*, *upravljajući član* za *regissant*; *dependens*, *upravljani član*, *upravljenik* za *subordonné*). Pri odabiru prikladna oblika valja gledati značenje pojma te glagolski oblik i glagolski vid glagola od kojega se naziv tvori, primjerice za *transférènde* nije prikladno *prenositelj* jer je značenje pojma neaktivno, 'element koji se prenosi', pa bi možda bilo bolje *prenošenik*. Za *transféré*, 'preneseni element', dobro je pak odabran *prenesenik*. U ovim nazivima treba paziti da se po mogućnosti od istoga vida tvore oba parnjaka naziva. Postavlja se pitanje treba li se strani naziv prevoditi drugim internacionalizmom (kao što je slučaj s nazivom *subordonné* i *dependens*). Raspravljalo se i o nazivu *verbe avalent* koji se prevodi bilo kao *nevalentni* glagol bilo kao *bezlični* glagol, što pak ovisi i o teoriji unutar koje se naziv nalazi. Uz prijedloge navedene u spomenutom članku za nazive *translation* (translacija)

i *circonstant* (cirkumstant, priložna oznaka) autorica izlaganja nudi i nove – *prijenos, prijelaz, preobrazba* i *okolnosnik*. Naziv *cirkumstant* manje je pogodan jer je (kako je dobro opazila prof. Damić-Bohač) latinsko–francusko–hrvatski jezični hibrid. Ostalo je dakako i naziva kojima se (još) nije uspjela naći prikladna zamjena u hrvatskome kakvi su primjerice *mot–phrase* i *phrasillon*.

Treći se dio izlaganja ticao položaja francuskih naziva u današnjem jezikoslovlju. Naime, budući da nove jezikoslovne teorije mahom nastaju unutar engleskoga ili na engleskom jeziku, pa se iz njega izravno preuzimaju i prilagođuju nazivi, postavlja se pitanje potrebe zagledanja i u druge jezike, u ovom slučaju francuski. Na temelju nekoliko primjera iz glasovnoga nazivlja potvrđuje se da je pri stvaranju novoga naziva vrlo preporučljivo pogledati što je s nazivom za pojedini pojam, ovdje glas, u francuskome (primjerice, francuski jezik nudi razlikovanje *frikativa* i *spiranata*, za engleski pojam *sibilant* dvije su vrste glasova: *consonne sifflante* koji u hrvatskome odgovara *piskavcima* i *consonne chuintante* koji u hrvatskome odgovara *šuštavcima* (usp. Jelaska 2004) jer se pokazuju sustavnijima i preciznijima.

Zaključno se može reći da je potreba za prevodenjem i prilagodbom francuskoga jezikoslovnoga nazivlja i danas izražena (osim Tesnièreovih pojavile su se i druge teorije, o čemu su govorile druge izlagačice), a kadšto neizravno može pomoći u stvaranju hrvatskoga nazivlja.

Tomislava Bošnjak Botica